

Nieuwe Kinderrechtencommissaris signaleert de belangrijkste Vlaamse knelpunten op symbolische Internationale Kinderrechtendag: zien – horen – luisteren – spreken met

ELISE BLONDEEL^a

^a Doctoraatsonderzoeker Kinderrechten en Strafrecht, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Human Rights Centre (HRC), Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent (corresp.: Elise.Blondeel@UGent.be)

20 november 2019 was een bijzondere dag voor velen en om vele redenen. Eerst en vooral wordt traditioneel op 20 november de Internationale Kinderrechtendag gevierd. Alle kinderen en jongeren over de hele wereld staan die dag centraal. Dit jaar was deze Kinderrechtendag erg bijzonder. Op 20 november 1989 nam namelijk de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York het 'Internationaal Verdrag over de Rechten van het Kind' aan. Dat betekent dat het Verdrag dit jaar precies 30 jaar bestaat. Met dit dertigjarig bestaan is een uitgelezen moment aangebroken om te reflecteren over het traject dat kinderen en hun rechten hebben afgelegd in ons land de voorbije dertig jaar. Over het hele land worden reflectiemomenten, studiedagen en congressen georganiseerd, allen met één doel voor ogen: het ijveren voor aandacht van alle belanghebbenden voor de rechten van de kinderen in ons land. De successen werden gevierd, de pijnpunten werden blootgelegd.

Caroline Vrijens, de nieuwe Vlaamse kinderrechtencommissaris, kon op 20 november 2019 niet alleen de dertigste verjaardag van het IVRK vieren, ze stond ook voor de belangrijke opdracht om voor de eerste maal zelf het jaarverslag van het Kinderrechtencommissariaat voor te stellen aan het Vlaamse Parlement. De voorstelling kon op geen meer symbolische dag plaatsvinden. Met de start van haar ambt in augustus stond zij voor de uitdaging om het fantastische werk van Bruno Vanobbergen verder te zetten. Het moet gezegd, hoewel het in de voetsporen treden van Bruno niet min is en bijzonder veel ambitie en moed vereist, slaagde Caroline Vrijens erin veelbelovend werk te leveren. Onder haar leiding is het Kinderrechtencommissariaat er opnieuw in geslaagd een duidelijk en niet mis te interpreteren signaal te geven naar alle belanghebbenden die van ver of dicht te maken krijgen met het vertalen van kinderrechten naar beleid en praktijk. Ze maakt het standpunt sterk dat kinderrechten fundamentele minimumstandaarden zijn, waarover niet te onderhandelen valt.

Het universele, niet-onderhandelbaar karakter van kinderrechten betekent niet dat deze automatisch en blind kunnen worden toegepast. Opdat alle rechten weloverwogen en passend worden vertaald naar elk kind, is het van belang dat we naar de kinderen zelf luisteren. In het jaarverslag van 2019 is er dan ook voor gekozen om één welbepaald recht uit het IVRK uit te lichten, met name het recht om zijn of haar eigen mening te uiten, te participeren en daarbij gehoord te worden. Het recht zit vervat in artikel 12 van het IVRK, dat bepaalt dat alle kinderen het recht hebben om zijn of haar mening te vormen, die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen en waarbij aan de mening van het kind een passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid. Uitdaging voor de toekomst is daarbij om de barrières die verhinderen dat kinderen serieus worden genomen, neer te halen. De excuses die al te vaak gegeven worden voor het niet la-

ten doorwegen van hun stem achterwege te laten en de machtsverhoudingen drastisch om te keren. Kinderen zijn namelijk geen onbekwame, nog te ontwikkelen, mensen. Kinderen weten zeer goed wat ze willen, nodig hebben en wat in hun belang is. Ze zijn namelijk de ervaringsdeskundigen van hun eigen leven en wij zijn hen dan ook verplicht hen mede-eigenaar en mede-beslisser van dat leven te maken.

De klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat ontving dit jaar 1218 oproepen. Dit is nagenoeg hetzelfde aantal dan dat van vorig jaar. Uit de analyse van alle binnengekomen klachten blijkt dat opnieuw dezelfde vijf thema's vaak aan bod komen: (1) school en onderwijs, (2) het gezin, (3) de jeugdhulpverlening, (4) kinderen op de vlucht en (5) contacten met politie en justitie. Het gegeven dat deze vijf thema's de meeste aandacht opeisen is niet nieuw en bevestigt een reeds jarenlang aanwezige trend. De stabiliteit in cijfergegevens toont aan dat kinderen, jongeren en hun belangenbehartigers de weg kennen naar het commissariaat. Toch zal in de toekomst sterk worden ingezet op bekendmaking van de klachtenlijn vooral bij kinderen zelf, zodat hun stem niet onterecht onopgemerkt blijft.

In wat volgt, wil ik een aantal aspecten uit het jaarverslag uitlichten. De opsomming is illustratief voor de nieuwe klemtonen die Caroline Vrijens in haar werk lijkt te leggen. Toch wordt ook duidelijk dat sterk verder gewerkt wordt aan de problemen die Bruno Vanobbergen de voorbije jaren op scherp heeft gesteld. Deze zijn dan ook omstandig beschreven terug te vinden in het verslag.

Wat betreft de problemen op school, gaat dit jaar extra aandacht naar het respecteren van het recht op onderwijs in al zijn facetten. Samengevat staan scholen voor de uitdaging om iedereen aan boord te krijgen en te houden. Het niet vinden van de juiste school en de problemen met betrekking tot het inschrijvingsrecht tonen zich dit jaar zeer schrijnend. Bovendien moet voorkomen worden dat kinderen uitvallen op school door het afhaken te interpreteren als een symptoom van schendingen van het recht van het kind op het onderwijs, zeker wanneer dit het gevolg is van een definitieve uitsluiting of een sterk repressief sanctiebeleid. Ook dit jaar ligt de uitdaging daarbij in het interpreteren van probleemgedrag als een sterke zorgnood. Zware tuchtsancties in de lagere school worden als ongeoorloofde kinderrechtenschendingen gezien. Wanneer zorgvuldig wordt geluisterd naar de signalen die kinderen geven, wordt duidelijk dat een gepast antwoord welzijnsgericht van aard is. Wanneer naar het kind dat achter de leerling schuilt geluisterd wordt, zal de kans op schooluitval verminderen. Daarbij dient ook blijvend aandacht te zijn voor de pestproblematiek op scholen.

Wat betreft de problemen binnen het gezin, legt Caroline Vrijens een sterke nadruk op het hoorrecht van kinderen in (v)echtscheidingszaken. Het horen van kinderen door familie-rechters in de beslissing over de verblijfsregeling zou zo vanzelfsprekend moeten zijn, gezien de beslissing een bijzonder grote impact op hun dagelijkse doen en laten zal hebben. Helaas blijkt de praktijk vaak voorbij te gaan aan dit recht, zelfs voor kinderen ouder dan twaalf waarvoor het recht wettelijk verankerd is. Bovendien moet resoluut worden afgeweken van de rechtsonbekwaamheid van minderjarigen in deze zaken. Deze onbekwaamheid zorgt er namelijk voor dat kinderen geen zelfstandige rechtsingang hebben en bijgevolg nergens terecht kunnen om beroep aan te tekenen tegen een vonnis dat naar hun mening duidelijk hun belangen schendt. Wanneer kinderen ervaren dat zij lijden onder rechterlijke uitspraken of handelingen van hun ouders, zijn zij van hun ouders afhankelijk om een initiatief tot wijziging te nemen. Het zijn helaas net deze ouders die hun ouderrol volledig verlaten hebben in de strijd met hun ex-partner en blind zijn voor de noden van hun kin-

deren. Het is hoog tijd dat de overheid haar verantwoordelijkheid opneemt in het waken over de belangen van de kinderen wanneer de opvoedingsverantwoordelijken daar niet langer toe in staat zijn. De wijze waarop momenteel geageerd wordt in geëscaleerd familieconflict, versterkt enkel het gevaar op een loyaleitsconflict bij de kinderen. Specifiek werd het opleggen van dwangsommen voor het naleven van het omgangsrecht geëvalueerd als contraproductief, gezien dit een enorme druk op kinderen legt en hun recht op inspraak sterk ondermijnt. Daarnaast werd vurig gepleit voor een verplichte bemiddeling voor een gerechtelijke procedure, naar het voorbeeld van buitenlandse jurisdicties.

Wat betreft de problemen in de jeugdhulp, wordt sterk benadrukt dat het inzetten van vertrouwenspersonen en cliëntoverleg uiterst geschikte hefboomen zijn voor het versterken van de stem van jongeren. De bekendheid van de pas opgerichte afdeling Continuïteit en Toegang van Jongerenwelzijn moet versterkt worden om te zorgen dat meer jongeren beroep doen op deze mogelijkheid. Een onafhankelijke voorzitter van een overleg waarbij ieders belangen op elkaar worden afgestemd is een absolute meerwaarde in een beleid gefundeerd op kinderrechten. Het dient vermeden te worden dat jongeren onteigend worden van hun eigen hulptraject. Ze moeten op geïnformeerde wijze betrokken worden in hun traject. Cliëntoverleg kan op microniveau de sleutel zijn tot meer participatie. Dit jaar gaat daarnaast extra aandacht uit naar de tienerpooierproblematiek en de nood tot het empoweren van de bijzonder kwetsbare slachtoffers die meervoudige deprivaties van hun rechten ervaren en geschaad worden in hun fysieke, emotionele en seksuele integriteit. Deze meisjes moeten beschermd worden tegen hun criminele milieu en vaak ook tegen zichzelf, maar niet zonder actief naar hun stem te luisteren.

Wat betreft het asiel- en migratiethema, staan opnieuw de kinderen op de vlucht in de schijnwerpers. Vlaanderen moet een actieve rol vervullen in het tot stand brengen van een internationaal beschermingskader voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die zich bij ons aanmelden of erger, vast geraken tijdens hun tocht. De evaluatie van het gevoerde beleid van het voorbije jaar is ondubbelzinnig negatief. Zelden wordt stilgestaan bij de gevolgen voor de kinderrechten wanneer het algemene beleid voor volwassen wordt verstrengd. Zo lijkt bij verschillende wijzigingen volledig voorbij gegaan te zijn aan de manier waarop kinderrechten erdoor beperkt worden. De weigering van internationale bescherming voor de ouders van wie de dochter gevaar loopt op genitale verminking is daar een treffend voorbeeld van. De beleidswijziging is gebaseerd op foutief geïnterpreteerde rechtspraak en druist in tegen de richtlijnen van het UNHRC. Dezelfde verhitte en vaak sterk gepolariseerde discussies zijn gaande over het lot van jongere kinderen met Belgische roots die verblijven in conflictzones zoals Noord-Syrië. Hoewel maatschappelijk weinig draagvlak blijkt te bestaan, is het juridisch onbetwistbaar dat België de internationale verplichting heeft bescherming te bieden aan deze kinderen door de terugkeer mogelijk te maken.

Tot slot eist de totstandkoming van het nieuwe decreet Jeugdgedelinquentierecht heel wat aandacht op binnen het thema van politie en justitie. Hoewel het decreet heel wat mogelijkheden biedt en herstel- en constructieve afhandelingen een prominente positie toekent, zijn toch bedenkingen te formuleren. De beschermingsgedachte heeft plaatsgemaakt voor een sanctioneringsfilosofie, die doorwerkt in de zichtbaar strengere bestraffing van de jongere zowel in de voorbereide fase als in de fase ten gronde. Bovendien biedt het decreet ruimte voor bijzonder lange opsluitingen, tot zeven jaar. Ook de uithandengeving is ondanks hevig debat helaas weerhouden. De evaluatie van het decreet volgt na drie jaar. Daaruit zal blijken welke bezorgdheden terecht zijn. In 2018 is een onderzoek gevoerd naar de problematiek van het gebruik van de cel als wachtkamer voor de jongere die de pijnpunten helder

heeft blootgelegd. Bovendien is voorzichtigheid geboden bij het onwettig gebruik van de cel. In de fase voor de voorleiding bij de jeugdrechter voor jongeren in een verontrustende opvoedingssituatie is geen rechtsgrond voor het vrijheidsberoving. Daarnaast vestigt het jaarverslag ook voor het eerst de aandacht op de impact van strafrechtelijke procedures en veroordelingen ten aanzien van ouders op de rechten van de betrokken kinderen.

Doorheen alle thema's werd steeds opnieuw de noodzaak tot het beleidsmatig integreren van participatie beklemtoond. Het horen van kinderen in alle zaken die hen aanbelangen werd naar voor geschoven als prioritair te realiseren doelstelling. Hoewel het horen van kinderen evident lijkt, wordt al te vaak voorbij gegaan aan de inspanningen die vereist zijn om dit horen waar te maken. Een eerste stap tot het horen is het zién. Al te gemakkelijk wordt de mening van kinderen niet gezien als zijnde een mening waar de nodige aandacht naartoe moet gaan. Een tweede stap is invullen van horen als luisteren. Luisteren vereist namelijk zoveel meer dan simpelweg horen. Spreken met kinderen is slechts de derde stap. Pas wanneer voldoende ruimte is geweest voor het onvooringenomen luisteren, kan dialoog en debat tot stand komen. Tot slot willen kinderen vooral gehoord blijven. Het gevolg geven aan de stem van jongeren vereist met andere woorden een actieve, doorgedreven en blijvende attitudeverandering. We moeten de stem van kinderen vertolken daar waar ze niet in die mogelijkheid zijn, maar hen bovenal maximale ruimte geven om zelf hun mening te geven.

Caroline Vrijens sloot haar voorstelling van het jaarverslag af met een sprekende quote, *“real listening is the willingness to let the other person change you”*. Ze stelde daarbij dat ze ongetwijfeld volgend jaar sterk veranderd zal zijn. Ik hoop dat met haar, ook Vlaanderen zich zal laten veranderen door de stem van kinderen.

De volledige tekst van het jaarverslag is raadpleegbaar via:
<http://www.kinderrechtencommissariaat.be>

Herbekijk de voorstelling van het jaarverslag op:
<https://www.youtube.com/watch?v=cEDL1uwsjAM>